

Белгасем Мохамед Алі

аспірант кафедри політології та державного управління
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки (Луцьк, Україна),
E-mail: bortnikov.v@gmail.com

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ПРОТЕСТНОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

***Анотація.** Досліджено чинники, які прямо чи опосередковано впливають на формування потенціалу протестної активності громадян України і водночас вписуються у контекст сучасного соціального конфлікту. Розглянуто інституційну структуру ненасильницького протесту, його якісні та кількісні характеристики, зокрема головні причини, що спонукають людей виходити на вулиці, участь громадян у діяльності громадських організацій та ініціатив, соціологічний «зріз» типів політичної культури, змістовну характеристику соціального капіталу українського суспільства тощо.*

***Ключові слова:** Україна, протест, потенціал протесту, соціальний конфлікт, політична культура, соціальний капітал.*

Масова участь громадян під час Євромайдану стали третьою після проголошення незалежності у 1991 р. та Помаранчевої революції 2004 р. спробою кардинального реформування держави на шляху її демократичного поступу. До драматичних подій кінця 2013-го – початку 2014 р. демонтаж влади відбувався у мирний спосіб. Тобто масовий протест як засіб боротьби проти влади, яка не відповідає запитам українського суспільства, засвідчив свою ефективність. Щоправда політичні керманічі, які приходили до влади як висуванці народу-переможця, не виправдовували й не виправдовують його сподівань.

Метою статті є науковий аналіз чинників, які безпосередньо або опосередковано впливають на формування потенціалу протестної активності громадян України.

Фундаментальні засади досліджень громадянської участі закладені у працях Г. Алмонда, С. Верби, Г. Блумера, Р. Дарендорфа, Р. Даля, М. Каазе, А. Маша, Л. Мілбраса, Дж. Нагеля, Н. Ная, Д. Хелда, Д. Ціммермана, Дж. Шарпа та ін.

Окремі аспекти протестної активності висвітлено у працях вітчизняних політологів та соціологів: В. Бортнікова, О. Резника, Н. Ротар, В. Степаненка, М. Шульги та ін. Водночас вивчення чинників формування потенціалу протесту в українському суспільстві потребує подальшого ґрунтовного аналізу.

Масові настрої протесту виникають як правило тоді, коли правляча політична еліта діє всупереч ідеалам добра і справедливості, вона не може забезпечити сталий демократичний розвиток і діє не в інтересах народу, а на користь великого капіталу або наближеного до влади вузького кола осіб. В Україні причиною загострення політичних криз ставала невідповідність правлячої еліти викликам часу, неефективність її дій, безвідповідальність перед майбутнім країни, відсутність професіоналізму, суцільна корумпованість тощо.

За висновками вчених, головними причинами, які можуть спонукати людей виходити вулиці, є такі: різке погіршення рівня життя (34,5 %); невивплата заробітних плат, пенсій, стипендій (32 %); прийняття владою рішення, яке буде погіршувати становище певної соціальної групи (24 %); різке підвищення цін (21 %); зростання безробіття (19 %). При цьому для 34 % громадян України не існує ніяких чинників, які можуть підштовхнути їх брати участь в акціях протесту [1, с. 16].

Як видно, участь громадян в масових акціях протесту обумовлена багатьма чинниками, які мають соціальну, економічну, політичну природу або пов'язані із впливом зовнішніх факторів. Інтегральним показником суспільного благополуччя/

неблагополуччя, є міра задоволеності людей своїм життям. Інституційна структура ненасильницького протесту охоплює ти сфери суспільства, де люди відчують небезпеку для власного життя і добробуту своїх близьких і здатні на згуртовані дії щодо захисту свої прав і свобод. Найбільш відомі масові акції ненасильницького протесту початку 1990–2000-х рр. в Україні мали як соціально-економічне, так і суто політичне забарвлення. Сплескам соціального протесту мали б передувати критичні показники незадоволеності людей своїм життям. Однак результати соціологічних спостережень цього не підтверджують (табл. 1).

Таблиця 1
Якою мірою Ви задоволені своїм життям загалом? (%)

Варіанти відповідей	1992	1996	1998	2000	2004	2006	2010	2012	2014
Зовсім не задоволений	14,2	29,6	36,2	25,7	18,0	12,1	10,6	11,5	10,1
Скоріше не задоволений	31,8	32,2	34,1	35,2	34,2	31,9	29,1	31,2	27,5
Важко сказати задоволений чи ні	28,9	21,4	16,1	21,9	24,7	26,3	25,3	26,6	27,2
Скоріше задоволений	22,6	14,9	12,0	15,7	21,4	27,4	32,5	28,3	31,4
Цілком задоволений	2,1	1,8	1,5	1,4	1,1	2,2	2,3	2,3	3,8
Не відповіли	0,5	0,0	0,1	0,0	0,6	0,1	0,2	0,1	0,0
Середній бал	2,7	2,3	2,1	2,3	2,5	2,8	2,9	2,8	2,9

Джерело: [2, с. 68].

Судячи з цих даних, прямої залежності незадоволеності життям з соціальними вибухами не спостерігається. На думку соціологів, це може бути пов'язано не з відсутністю цієї залежності, а з поляризованістю українського суспільства. Коли одні відчують незадоволеність і протестують, інші, навпаки, задоволені, і при цьому сумарна картина виглядає в цьому сенсі невиразною [3, с. 339].

Протест громадян проти влади як явище суспільного життя зумовлено не лише соціокультурними, економічними, психологічними чи політичними чинниками, а й соціальною природою сучасних конфліктів. Сутність, форми та засоби виникнення й розв'язання суспільно-політичних конфліктів в Україні доби незалежності дозволяють відносити їх до категорії «новий» або «сучасний» соціальний конфлікт. Їх особливість за вітчизняним соціологом О. Іваненко зводиться до такого. По-перше, відбулася зміна основних суб'єктів соціального конфлікту. Робітничий клас саме як суб'єкт соціального конфлікту, а також соціальні групи, що входять до його складу, багато в чому кількісно і якісно змінилися. По-друге, якісно змінилися об'єкт і предмет соціального конфлікту. Сучасний конфлікт виникає з приводу різноманітних прав та їх забезпеченням, що проявляється у суперечності між громадянськими правами та економічним зростанням, якого недостатньо для забезпечення всіх тими правами, що закріплені за громадянами. По-третє, принципово змінились засоби, форми і в цілому шляхи мобілізації і організації мас. Прикладом чого – перетворення ЗМІ у суцільну комунікативну мережу із використанням не лише газет, радіо і телебачення, а й мобільних телефонів, комп'ютерів, Інтернет, факсу, електронної пошти та інших засобів комунікації [4, с. 370–371].

До цього слід додати, що змінилася інституційна база сучасного конфлікту, оскільки його учасникам стають так звані нові соціальні рухи, неформальні або неурядові організації, інтернет-спільнота тощо. Само вони вносять багато нового у форми і зміст ненасильницького протесту, його стратегію і тактику тощо.

Потенціал ненасильницької боротьби збільшується разом із збагаченням мережі соціальних, економічних, культурних, політичних інституцій та підвищенням

ефективності їх діяльності, що сприятиме розширенню «демократичного простору» (Дж. Шарп) [5, с. 66]. Ця теза є надзвичайно актуальною для України, оскільки за даними соціологічного моніторингу у 2014 р. в Україні не належали до жодної з громадських, політичних організацій чи рухів 86,9% громадян [2, с. 20].

Якщо не враховувати частку українських громадян, які задіяні у діяльності політичних партій, то цей показник ще нижчий. За результатами «Європейського соціального дослідження», здійсненого у 2013 р., усього 2,3 % громадян України упродовж року працювали «в іншій організації або об'єднанні, ніж політична партія або рух». За цим показником Україна займає третє місце знизу серед інших європейських країн після Болгарії (1,3) та Словенії (1,9). Серед лідерів за цим показником є Ісландія (40,0), Фінляндія (37,2), Швеція (34,3). Поряд йдуть такі країни як Німеччина (32,7) та Норвегія (32,1) [6, с. 27]. Вочевидь тут простежується кореляція між рівнем розвитку демократії в країні та участю громадян в інституціях громадянського суспільства.

Таким чином, видно, що громадські організації в Україні не є масовими об'єднаннями громадян. Можна також стверджувати, що соціальну базу масових форм протесту, які мали місце в Україні впродовж 1990–2000-х рр. складала не лише члени громадських об'єднань, а й пересічні громадяни, не залучені в інституції громадянського суспільства.

Водночас низка нових громадських рухів та ініціатив молоді засвідчують свою активність в організації та підтримці масових акцій протесту як в центрі, так і на місцях. Наприклад, під час Помаранчевої революції організаційний та інформаційний боки протесту виконували громадський рух «ПОРА», «ЗНАЮ!». У 2005 р. виникає соціальна мережа активістів, неурядових організацій, органів самоорганізації населення «ОПОРА». В останні роки стали відомими своїми ініціативами рух на підтримку євроінтеграції «Ми – Європейці», кампанія на підтримку самоорганізації та громадської участі «САМ», «Новий громадянин», «Молодіжна варта», Всеукраїнський громадський рух «Не будь байдужим!» та ін. Відсутність пірамідальної ієрархії й централізації мережевих організацій посилює ефективність їх діяльності за рахунок відкритості та децентралізації.

За слушним спостереженням вітчизняних вчених, перипетії поступу демократизації в Україні загалом не позначились на активності суспільства: спалахи громадянської участі відбувалися незалежно від умов стагнації чи розвитку демократичних інститутів. У цьому контексті цінним є зауваження Р. Дарендорфа, який заперечуючи тези К. Маркса про те, що революції спричиняють нестерпні умови життя, пише, що вибухи відбуваються, коли виникають незначні явища – «промінь надії, спалах незадоволення – частіше за наявності ознак слабкості влади, натяках на політичну реформу» [7, с. 14].

Політична активність суспільства значною мірою залежить від цінностей та етичних характеристик суб'єктів соціальних відносин, які у свою чергу детерміновані культурним контекстом. На зауваження вітчизняних соціологів у структурі життєвих стратегій населення спостерігається переважання «пасивно-приспосованської» моделі, яка не сприяє активізації процесів модернізації, а відповідно звужує соціальну базу протесту [8, с. 15–16]. Найхарактернішим виразом цієї тенденції є зростання ваги та значущості політичної культури, до якої політологи включають опанування особою знань у сфері політики, підвищення рівня її компетентності, активну участь у політичному житті на основі сформованих власних переконань та ін.

За свідченням соціологів для українського суспільства характерним є переважно пасивно демократичний тип політичної культури (табл. 2).

Таблиця 2

Структура українського суспільства за типами політичної культури, %

Типи політичної культури	Частка представників
Активно-демократичний	16,7
Пасивно-демократичний	50,7
Активно-тоталітарний	5,9
Пасивно-тоталітарний	26,7

Джерело: [9, с. 157].

Кожен тип політичної культури має свої особливості. Представники типологічної групи «активно-тоталітарний» не сприймають ідей демократії, але є при цьому політично активними виразниками цінностей тоталітарного суспільства, що їх поділяють. Вони становлять 5,9 % усіх опитаних. Люди, що входять до групи «пасивно-тоталітарний тип», також не сприймають ідей демократії, але при цьому не налаштовані активно захищати цінності тоталітарного суспільства, яких вони дотримуються. Вони становлять 26,7%. «Активно-демократичний» тип політичної культури утворює політично активну частину суспільства, що вирізняється готовністю захищати цінності демократії. Таких громадян не багато, лише 16,7%. Група «пасивно-демократичний» тип політичної культури, характеризується прийняттям цінностей демократичного суспільства, але не готова активно їх підтримувати. Вона становить 50,7 % усього населення країни [9, с. 157].

Таким чином, можна зробити висновок, що в українському суспільстві дві третини громадян сповідують ідею демократії, однак більшість з них не готові активно відстоювати її цінності. Останнє підтверджують дані соціологічних опитувань 2013 р. щодо участі громадян України у суспільно-політичних заходах (табл. 3).

Таблиця 3

Рівень участі респондентів у суспільно-політичних заходах (СПЗ), %

Інтенсивність участі	З урахуванням усіх видів активності	З урахуванням лише непротестної активності	З урахуванням лише протестної активності
Не брали участі в СПЗ	79,8	81,4	94,2
Брали участь в одному з видів СПЗ	11,7	12,2	5,1
Брали участь у двох і більше видах СПЗ	8,5	6,4	0,7

Джерело: [10, с. 115].

Водночас за невеликої частки людей, що сповідують активно-демократичний тип політичної культури, їх соціальна функція вагома, оскільки своєю активною позицією вони можуть впливати на суспільну думку і за певних умов «активізувати» пасивну частку населення, як це засвідчив досвід Майдану.

Ненасильницький протест у його масових проявах є наслідком накопичення критичної маси незадоволення існуючими соціальними порядками. Однак певних організованих форм, здатності до тривалого протистояння владі й успішного вирішення поставлених завдань, можливі лише за наявності соціального капіталу та солідарності між різними соціальними групами та верствами населення. Як стверджує Р. Патнем, «за аналогією з фізичним і людським капіталом, утілені у засоби праці і навчання, які підвищують індивідуальну продуктивність, соціальний капітал міститься в таких елементах суспільної організації, як соціальні мережі, соціальні норми і довіра, що створюють умови для координації і кооперації заради взаємної вигоди» [11, с. 78]. Тобто соціальним капіталом, є «сукупність реальних

чи потенційних ресурсів, зв'язаних з наявною усталеною мережею неформальних або більш-менш інституціолізованих відносин взаємності і визнання» [12, с. 305].

Характерно, що на відміну від «директивних» методів управління сучасні соціальні рухи практикують «горизонтальні» методи, засновані на переговорах з метою досягнення консенсусу або, як мінімум компромісу між опонентами. Політика соціального руху дедалі більше зміщується від управління до регулювання, тобто до процесу, в якому право голосу мають усі зацікавлені сторони. Цей процес спирається на зростання громадянської свідомості в світі, а також мережевий характер сучасних рухів, який полегшує і прискорює обмін інформацією [13, с. 64].

Наочне уявлення про структуру соціального капіталу як підсистеми суспільства дає перелік його функцій, виявлених українськими соціологами під час експертного опитування 2013 р. (табл. 4).

Таблиця 4
Функції соціального капіталу

Функції	%
Надає можливості зміцнення родинних стосунків і товариських взаємин	47
Об'єднує людей у соціальні мережі	38
Залучає людей до спільного обстоювання своїх прав і свобод	36
Стимулює розвиток відносин взаємодопомоги і співробітництва як норм суспільного життя	31
Стимулює створення само організаційних осередків	29
Актуалізує усвідомлення болючих проблем	29
Поділяє людей на «своїх» і «чужих», багатих і бідних тощо	29
Сприяє підвищенню суспільної довіри	28
Сприяє виникненню протестних настроїв і поведінки людей	26
Сприяє дотриманню справедливості як рівності громадян перед законом	24
Сприяє прояву особистої відповідальності за стан справ у місті, селі	21
Стимулює нарощування економічного капіталу	19
Стимулює розвиток підприємливості	16
Покращує морально-психологічний клімат в суспільстві	16
Формує у людей віру в краще майбутнє	10
Сприяє стабілізації існуючого соціального порядку	5

Джерело: [12, с. 305].

Як зазначають провідні вчені Національного інституту стратегічних досліджень, в Україні хронічна для національного господарства інституційна криза перетікає з економічної в соціальну і політичну площини, набуває видимих форм блокування створення соціального капіталу й набуття соціальної легітимності інститутів влади. Як наслідок, відбувається втрата балансу між соціальною, економічною і політичною сферами життя суспільства, що руйнує базу для якісного відновлення і зростання економіки України та розвитку суспільства загалом [14, с. 41].

Важливим чинником збільшення потенціалу протесту є солідарність. Як соціальний феномен її можна вважати такою цінністю, яка сприяє консолідації людей із різними переконаннями у боротьбі за свої права та інтереси. За визначенням соціологів солідарність передбачає сукупність таких вимог:

1. Об'єктивна функціональна взаємозалежність, взаємодоповнюваність і

спільність інтересів індивідів, груп, товариств.

2. Суб'єктивна взаємна симпатія, співчуття, співпереживання, консенсус соціальних акторів.

3. Прихильність акторів одним і тим же нормам і цінностям.

4. Загальна соціальна (групова) ідентичність.

5. Соціальний зв'язок у найширшому сенсі.

6. Соціальна інтеграція.

7. Спільність поглядів і відповідальності акторів.

8. Спільна діяльність для досягнення певної мети.

9. Альтруїстична допомога, взаємодопомога або підтримка соціальних акторів.

10. Моральний обов'язок, заснований на цінності справедливості, який приписує допомагати іншим людям (ближнім, соратникам у спільній справі, нужденним, обділеним долею тощо).

11. Різні форми соціальної, економічної та політичної підтримки, у тому числі з боку держави, спрямованої на покращення становища певних соціальних груп і прошарків, включаючи діяльність інститутів соціального захисту та соціального страхування.

12. Спільна відповідальність за що-небудь (звідси, наприклад, характеристика солідарності як «кругової поруки» та застосування принципу «один за всіх і всі за одного» в словнику В. Даля) [15, с. 175].

За слухним зауваженням вітчизняного політолога О. Майбороди, руйнівним для солідарності чинником залишається зневіра у справедливість та у можливість її захисту. «Тільки віра у справедливість як зворотній бік солідарності може бути чинником психологічної мобілізації населення», наголошує вчений [16, с. 377]. Найбільш яскраво солідарність українського народу проявилася під час Помаранчевої революції, Революції гідності та військової агресії проросійських сил проти України.

Отже, чинники формування потенціалу протестної активності, насамперед, мають соціально-економічну природу. Вони детерміновані станом розвитку економіки, інституційної структури громадянського суспільства, характером діяльності опозиційних політичних партій, змістом пануючого типу політичної культури, обсягом соціального капіталу та солідарності українських громадян. Чинником, який зменшую потенціал протесту, є низький рівень залученості громадян України до діяльності громадських об'єднань та ініціатив. Масові акції протесту покликані не лише здійснювати тиск на владу для вирішення нагальних проблем сьогодення, але й згуртувати людей з перспективою розширення соціальної бази та збагачення інституційної структури протесту, метою якого є реформування або модернізація суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Кочубей Л. «Мовчазний спротив» проти влади: особиста відповідальність українців за стан справ в суспільстві / Лариса Кочубей // Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 4. – С. 14–25.

2. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 2. Таблиці і графіки. Зб. наук. праць. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2014. – 412 с.

3. Бевзенко Л. Українці в кризовому соціумі – соціальні координати задоволеності – незадоволеності життям / Л. Бевзенко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 338–350.

4. Іваненко О. Деякі характеристики комунікативного суб'єкта нового соціального конфлікту / О. Іваненко // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 370–383.

5. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи [Електронний ресурс] / Джін Шарп. – Режим доступу: www.acinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf (дата звернення 20.06.2015) – Назва з екрана.

6. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005-2007- 2009-2011-2013 / Євген Головаха, Андрій Горбачик. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – 96 с.
7. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт, Очерк политики свободы / Ральф Дарендорф / пер. з нем. – М. : Рос. полит. энциклопедия, 2002. – 288 с.
8. Ворона В. Передмова / В. Ворона // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 13–22.
9. Щербак М. Соціально-класові характеристики політичної культури в Україні: досвід застосування соціологічного тесту «Типи політичної культури» / Мирослава Щербак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. – 153–160.
10. Дембіцький С. Соціологічна діагностика стану громадянської активності в Україні / С. Дембіцький // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 113–119.
11. Патнем Р. Ценности и социальный капитал как основа социально-экономического развития / Р. Патнем // МЭ и МО. – 1995. – № 4. – С. 77–86.
12. Піддубний В. Регулятивна функціональність соціального капіталу / В. Піддубний // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 304–313.
13. Стегній О. Методологія дослідження соціальних рухів у суспільстві соціальних ризиків / О. Стегній // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 59–66.
14. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання : аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2014. – 132 с.
15. Мартинюк І. Особливості функціонування солідаритетів за умов загострення суспільно-політичної кризи / І. Мартинюк, Н. Соболева // Українське суспільство : моніторинг соціальних змін. Вип. 1 (15). Т. 1. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 173–185.
16. Майборода О. Політична влада і суспільна солідарність в Україні / Олександр Майборода // Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 2. – С. 362–379.

REFERENCES:

1. Kochubej L. «Movchaznyj sprotyv» proty vlady: osobysta vidpovidalnistj ukrajinciv za stan sprav v suspiljstvi // Nauk. zapysky In-tu polit. i etnonac. doslidzhenj im. I. F. Kurasa. – 2013. – # 4. – S. 14–25.
2. Ukrajinsjke suspiljstvo: monitoryngh socialjnykh zmin. Vyp. 1 (15). T. 2. Tablyci i ghrafiky. Zb. nauk. pracj. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajiny, 2014. – 412 s.
3. Bevzenko L. Ukrajinci v kryzovomu sociumi – socialjni koordynaty zadovolnosti – nezadovolnosti zhyttjam // Ukrajinsjke suspiljstvo : monitoryngh socialjnykh zmin. Vyp. 1 (15). T. 1. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajiny, 2014. – S. 338–350.
4. Ivanenko O. Dejaki kharakterystyky komunikatyvnogho sub'jekta novogho socialjnogho konfliktu // Ukrajinsjke suspiljstvo 1992–2012. Stan ta dynamika zmin. Sociologhichnyj monitoryngh. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajiny, 2012. – S. 370–383.
5. Sharp Dzh. Vid dyktatury do demokratiji: konceptualjni zasady zdobuttja svobody. – Rezhym dostupu : www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf (data zvernennja 20.06.2015) – Nazva z ekrana.
6. Gholovakha Je. Ghorbachyk A. Tendenciji socialjnykh zmin v Ukrajini ta Jevropi: za rezuljtatamy «Jevropejskogho socialjnogho doslidzhennja» 2005-2007- 2009-2011-2013. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajiny, 2014. – 96 s.
7. Darendorf R. Sovremennyj sotsial'nyj konflikt, Oчерk politiki svobody. – M. : Ros. polit. entsiklopediya, 2002. – 288 s.
8. Vorona V. Peredmova // Ukrajinsjke suspiljstvo : monitoryngh socialjnykh zmin. Vyp. 1 (15). T. 1. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajiny, 2014. – S. 13–22.
9. Shherbak M. Socialjno-klasovi kharakterystyky politychnoji kuljтуры v Ukrajini: dosvid zastosuvannja sociologhichnogho testu «Typy politychnoji kuljтуры» // Sociologhija: teorija, metody, marketyng. – 2006. – # 3. – S. – 153–160.

10. Dembicjkyj S. Sociologhichna diagnostyka stanu ghromadjansjkoji aktyvnosti v Ukrajinі // Ukrajinjske suspiljstvo 1992–2013. Stan ta dynamika zmin. Sociologhichnyj monitoryngh / za red. V. Vorony, M. Shuljghy. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajinj, 2013. – S. 113–119.

11. Patnem R. Tsenosti i sotsial'nyy kapital kak osnova sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya // ME i MO. – 1995. – # 4. – S. 77–86.

12. Piddubnyj V. Reghuljatyvna funkcionalnistj socialjnogho kapitalu // Ukrajinjske suspiljstvo : monitoryngh socialjnykh zmin. Vyp. 1 (15). T. 1. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajinj, 2014. – S. 304–313.

13. Steghnij O. Metodologhija doslidzhenja socialjnykh rukhiv u suspiljstvi socialjnykh ryzkyv // Ukrajinjske suspiljstvo 1992–2013. Stan ta dynamika zmin. Sociologhichnyj monitoryngh. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajinj, 2013. – S. 59–66.

14. Systemna kryza v Ukrajinі: peredumovy, ryzky, shljakhy podolannja : analit. dop. – K. : NISD, 2014. – 132 s.

15. Martynjuk I., Soboleva N. Osoblyvosti funkcionuvannja solidarytetiv za umov zaghostrennja suspiljno-politychnoi kryzy // Ukrajinjske suspiljstvo : monitoryngh socialjnykh zmin. Vyp. 1 (15). T. 1. – K. : In-t sociologhiji NAN Ukrajinj, 2014. – S. 173–185.

16. Majboroda O. Politychna vlada i suspiljna solidarnistj v Ukrajinі // Nauk. zapysky In-tu polit. i etnonac. doslidzhenj im. I. F. Kurasa. – 2013. – # 2. – S. 362–379.

Белгасем Мохамед Али, аспирант кафедры политологии и государственного управления Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки (Луцк, Украина), E-mail: bortnikov.v@gmail.com

Факторы влияния на формирование потенциала протестной активности граждан Украины

Аннотация. Исследованы факторы, которые прямо или косвенно влияют на формирование потенциала протестной активности граждан Украины и одновременно вписываются в контекст современного социального конфликта. Рассмотрены институциональную структуру ненасильственного протеста, его качественные и количественные характеристики, в частности основные причины, побуждающие людей выходить на улицы, участие граждан в деятельности общественных организаций и инициатив, социологический «срез» типов политической культуры, содержательную характеристику социального капитала украинского общества и тому подобное.

Ключевые слова: Украина, протест, потенциал протеста, социальный конфликт, политическая культура, социальный капитал

Belhasem Mohamed Ali, postgraduate student at the Department of Political Science and Public Administration, Lesya Ukrainka Eastern European National University (Lutsk, Ukraine), E-mail: bortnikov.v@gmail.com

Factors influencing the formation of potential protest activity of citizens of Ukraine

Abstract. The factors that directly or indirectly influence the formation of potential protest activity of citizens of Ukraine and at the same time fit into the context of contemporary social conflict. We consider institutional structure of non-violent protest, its qualitative and quantitative characteristics, including the main reasons that motivate people to go out on the street, public participation in the activities of NGOs and initiatives sociological «cut» type of political culture, meaningful description of the social capital of Ukrainian society and so on.

Key words: Ukraine, protest, protest potential, social conflict, political culture, social capital